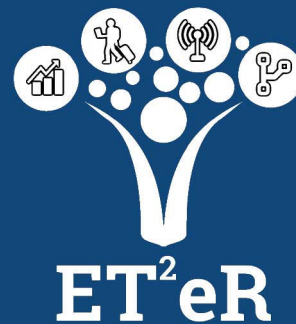

ReECON.4
1.-2. 10. 2024. Biograd n/M

vol. VI, br. 2, 2024.

Veleučilište u Virovitici

Posebno izdanje časopisa

ET²eR

**EKONOMIJA, TURIZAM,
TELEKOMUNIKACIJE I RAČUNARSTVO**

uključuje radove prezentirane na

4. međunarodnoj znanstveno-stručnoj konferenciji „Renewable Economics“

održanoj u Biogradu na Moru, Hrvatska,

od 1. do 2. listopada 2024.

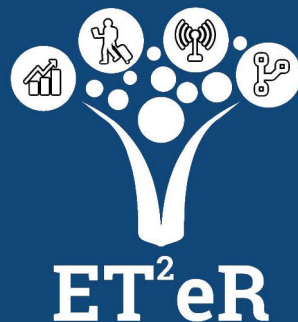

ReECON.4

1-2. 10. 2024. Biograd n/M

vol. VI, no. 2, 2024.

Virovitica University of Applied Sciences

Special issue of journal

ET²eR

**ECONOMICS, TOURISM, TELECOMMUNICATIONS
AND COMPUTER SCIENCE**

Includes papers presented at
4rd International Conference on Renewable Economics

held in Biograd na Moru, Croatia

from 1th to 2nd November, 2024

Impressum

Nakladnik - Publisher:

Veleučilište u Virovitici -
Virovitica University of Applied
Sciences

Uredništvo - Editorial Board:

Dejan Tubić
Željka Kadlec
Siniša Kovačević
Irena Bosnić
Anita Prelas Kovačević
Zrinka Blažević Bognar
Mladena Bedeković
Damir Ribić
Ivan Heđi
Ivana Vidak
Domagoj Karačić
Mato Bartoluci
Oliver Kesar
Željko Požega
Saša Petar
Vlado Halusek
Igor Petrović
Sanela Vrkljan
Đorđije Vasiljević
Viktória Szente
Joanna Pioch
Slagjana Stojanovska

Gavni urednik - Editor in chief:

Dejan Tubić

Izvršni urednik - Executive

Editor: Željka Kadlec

Tehnički urednik - Technical

Editor: Siniša Kovačević

**Adresa uredništva - Address of
the Editorial Board:**

Veleučilište
u Virovitici
Matije Gupca 78, 33000 Virovitica
Tel: +385 33 721 099
Fax: +385 33 721 037
E-mail: urednik@vuv.hr

ISSN 2670-8930

DOI: <https://doi.org/10.70077/et2er>

Naslovnica-Front Page:

Veleučilište u Virovitici/
Virovitica University of Applied
Science

Grafičko oblikovanje-Graphic

Design: Veleučilište u Virovitici/
Virovitica University of Applied
Science

**Godina postavljanja publikacije
na mrežu - Year of release:**

2024. godina/Year 2024.

Učestalost izlaženja časopisa-

Publishing frequency:

Dva puta godišnje/Biannually

ET²eR

Predgovor

”

Poseban broj časopisa „ET²eR – ekonomija, turizam, telekomunikacije i računarstvo” obuhvaća radove prezentirane na **4. međunarodnoj znanstveno-stručnoj konferenciji ReECON - RENEWABLE ECONOMICS**.

Konferencija je održana u Biogradu na Moru, 1. - 2. listopada 2024. godine u organizaciji Veleučilišta Baltazar Zaprešić i Veleučilišta u Virovitici. Na konferenciji je sudjelovalo 90-tak znanstvenika i stručnjaka iz raznih područja poslovne ekonomije, ruralnog i regionalnog razvoja, informacijskih tehnologija i turizma.

Cilj konferencije je bio zadržati proaktivni pristup u primjeni teorijskih i empirijskih dostignuća kojima će se utjecati na poboljšanje poslovnih procesa, promicanje održivog poslovanja u dinamičnom okruženju, stvaranje ozračja etičnog ponašanja, transparentnosti i odgovornosti te jačanje otpornosti gospodarstva u cjelini uz pružanje dugoročnih održivih smjernica za realni sektor.

U ovom posebnom broju ET²eR-a objavljeno je 7 znanstvenih i 15 stručnih radova. Teme radova su iz područja poslovnog upravljanja, turizma i hotelijerstva, ruralnog i regionalnog razvoja, digitalne tehnologije, javne politike i održivog gospodarskog razvoja.

Časopis „ET²eR“ namijenjen je svima koji žele dati doprinos poticanju i razvijanju primijenjene stručne djelatnosti. Svrha časopisa je upoznavanje šire javnosti s novostima iz navedenih područja i popularizacija struke. Stoga ohrabrujem sve potencijalne autore da prijave svoje radove za objavljivanje.

Časopis je uvršten u bazu Hrčak te ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities and Social Sciences) bazu, čime je postao časopis koji se kategorizira u znanstvene radove druge skupine (a2).

Zahvaljujem se svim sudionicima konferencije, autorima, recenzentima, uredništvu časopisa, lektorima te tehničkom i izvršnom uredniku na trudu i znanju uloženom na kreiranje ovog posebnog broja časopisa „ET²eR – ekonomija, turizam, telekomunikacije i računarstvo”.

”

Glavni urednik

doc.dr.sc. Dejan Tubić, prof. struč. stud.

Foreword

”

The Special Issue of the journal 'ET²eR – Economics, Tourism, Telecommunications and Computer Science' comprises papers presented at the **4 International Conference on Renewable Economics - ReECON**.

The conference was held on 1. - 2. November 2024 in Biograd na Moru, Croatia, and was organised by the University of Applied Sciences Baltazar Zuprešić and Virovitica University of Applied Sciences. The conference was attended by more than 90 scientists and experts from different areas of business economics, rural and regional development, information technology and tourism.

The goal of the conference was to maintain a proactive approach to the application of theoretical and empirical achievements which can influence improvement of business processes, promote sustainable business activities in a dynamic environment, create a climate of ethical behaviour, transparency, and responsibility, and strengthen the resilience of economy on the whole while providing sustainable long-term guidelines for the real sector.

Seven scientific and fifteen professional papers are published in this Special Issue of ET²eR. Paper topics are related to areas of business management, tourism and hospitality, rural and regional development, digital technology, public policy, and sustainable business development.

The journal "ET²eR" is aimed at authors who would like to contribute to the promotion and development of applied professional activity. The purpose of the journal is to familiarize the general public with news from the aforementioned fields and to popularize the profession. Therefore, I would like to invite all potential authors to submit their papers for publication.

The journal is included in the Hrčak database and the ERIH PLUS database (European Reference Index for the Humanities and Social Sciences), making it a journal categorized in the second group (a2).

I would like to use this opportunity to thank all the participants in the conference; authors, reviewers, the editorial board of the journal, proofreaders, and the executive and technical editors for their effort and knowledge invested in creating this Special Issue of the journal 'ET²eR – Economics, Tourism, Telecommunications and Computer Science'.

”

Editor in Chief
Dejan Tubić, PhD

Recenzenti - *Reviewers*

Anita Prelas Kovčević

Veleučilište u Virovitici - *Virovitica University of Applied Sciences*

Neven Garača

Veleučilište u Virovitici - *Virovitica University of Applied Sciences*

Božidar Jaković

Veleučilište u Virovitici - *Virovitica University of Applied Sciences*

Damir Ribić

Veleučilište u Virovitici - *Virovitica University of Applied Sciences*

Željka Kadlec

Veleučilište u Virovitici - *Virovitica University of Applied Sciences*

Ivana Vidak Teskera

Veleučilište u Virovitici - *Virovitica University of Applied Sciences*

Danijel Koprivanac

Veleučilište u Rijeci - *University of Applied Sciences of Rijeka*

Rikard Bakan

Veleučilište u Virovitici - *Virovitica University of Applied Sciences*

Dejan Tubić

Veleučilište u Virovitici - *Virovitica University of Applied Sciences*

Marta Alić

Tehničko veleučilište u Zagrebu - *Zagreb University of Applied Sciences*

Marijana Špoljarić

Veleučilište u Virovitici - *Virovitica University of Applied Sciences*

Danijela Vakanjac

Veleučilište u Virovitici - *Virovitica University of Applied Sciences*

Luka Pravica

Fakultet elektrotehnike i računarstva - *Faculty of Electrical Engineering and Computing*

Zlatko Hanić

Fakultet elektrotehnike i računarstva - *Faculty of Electrical Engineering and Computing*

Milorad Čupurdija

Veleučilište Baltazar Zapešić - *Baltazar Zapešić Polytechnic*

Domagoj Rožac

Veleučilište Baltazar Zapešić - *Baltazar Zapešić Polytechnic*

Sabrina Šuman

Veleučilište u Rijeci - *University of Applied Sciences of Rijeka*

Ivana Lacković

Veleučilište Baltazar Zaprešić - *Baltazar Zaprešić Polytechnic*

Sendi Deležić

Veleučilište Baltazar Zaprešić - *Baltazar Zaprešić Polytechnic*

Edita Tolušić

Veleučilište u Virovitici - *Virovitica University of Applied Sciences*

Mladena Bedeković

Veleučilište u Virovitici - *Virovitica University of Applied Sciences*

Irena Bosnić

Veleučilište u Virovitici - *Virovitica University of Applied Sciences*

Zrinka Blažević Bognar

Veleučilište u Virovitici - *Virovitica University of Applied Sciences*

Matea Petračić

Veleučilište u Karlovcu - *Karlovac University of Applied Sciences*

Martina Kovačević

Veleučilište u Virovitici - *Virovitica University of Applied Sciences*

Ema Sesvečan

Veleučilište u Virovitici - *Virovitica University of Applied Sciences*

Martina Jukić

Veleučilište u Virovitici - *Virovitica University of Applied Sciences*

Patricija Janković

AREMA Visoka škola za regionalni menadžment - *AREMA College of Regional Management*

Vladimir Šimović

Veleučilište Baltazar Zaprešić - *Baltazar Zaprešić Polytechnic*

Domagoj Karačić

Ekonomski fakultet u Osijeku - *Faculty of Economics and Business in Osijek*

Ninoslav Gregurić Bajza

Veleučilište Baltazar Zaprešić - *Baltazar Zaprešić Polytechnic*

Dafne Vidanec

Veleučilište Baltazar Zaprešić - *Baltazar Zaprešić Polytechnic*

Goranka Majić

Veleučilište Baltazar Zaprešić - *Baltazar Zaprešić Polytechnic*

Dubravka Maras

Veleučilište Baltazar Zaprrešić - *Baltazar Zaprrešić Polytechnic*

Dafne Vidanec

Veleučilište Baltazar Zaprrešić - *Baltazar Zaprrešić Polytechnic*

Kristijan Čović

Veleučilište Baltazar Zaprrešić - *Baltazar Zaprrešić Polytechnic*

Dražen Čučić

Ekonomski fakultet u Osijeku - *Faculty of Economics and Business in Osijek*

Zlatko Barilović

Veleučilište Baltazar Zaprrešić - *Baltazar Zaprrešić Polytechnic Bedeković*

Sadržaj - *Table of contents*

SADRŽAJ

ZNANSTVENI RADOVI

1	Emocionalna inteligencija i stilovi vodstva <i>Damir Ribić, Sanela Seliš, Klaudija Ahac</i>	1-8
2	Primjena i doprinos održivog razvoja u poslovanju poduzeća <i>Lulić Iva, Kadlec Željka</i>	9-17
3	Povezanost investicija u okoliš i turističke privlačnosti u zemljama EU <i>Ivan Ružić, Petra Stažić, Ema Ružić</i>	18-24
4	Od povezanosti do brenda: Ključna uloga komunikacije u brendiranju <i>Ivana Vidak Teskera, Martina Jukić</i>	25-31
5	Primjena održivog razvoja na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima <i>Kadlec Željka, Čor Matea</i>	32-42
6	Stavovi javnosti u ruralnim područjima o razumijevanju i važnosti koncepta pravedne trgovine <i>Andrea Pavić, Božidar Jaković, Dejan Tubić</i>	43-51
7	Perception of motivation among employed students <i>Ana Skledar Ćorluka, Snježana Kekić, Maja Buljat</i>	52-58

STRUČNI RADOVI

8	Design of PV System Peak Power Adjustment Based on Measured Data <i>Igor Petrović, Danijel Koprivanac, Enes Ciriković, Mario Vražić</i>	59-63
9	Pametni gradovi – ideje, razvoj i rješenja <i>Konstanca Korenčić Kampl, Dubravka Maras, Bruno Raguž</i>	64-71
10	Ususret održivoj budućnosti: ključni trendovi zelenog IT-a <i>Alisa Bilal Zorić, Matija Kalamir</i>	72-80
11	Uloga i funkcije menadžmenta u kulturi: studija slučaja Muzej vučedolske kulture <i>Luka Ivanković, Barbara Franić</i>	81-90

12	Zakonska regulativa obavljanja studentskih poslova putem posrednika <i>Edita Tolušić, Mladena Bedeković, Danijela Vakanjac</i>	91-96
13	Od oskudice radne snage do oskudice poslova: razumijevanje implikacija digitalne transformacije na tržište rada <i>Ines Jemrić Ostojić, Natalija Jurina Babović, Marin Kelava</i>	97-104
14	Klasifikacija dezinformacijskih narativa u kontekstu održivosti <i>Stjepan Lacković, Ines Jemrić Ostojić, Krešimir Jurina</i>	105-114
15	Primjena umjetne inteligencije u upravljanju projektima: analiza potencijala i izazovi <i>Krešimir Jurina, Branimir Kapulica</i>	115-121
16	Korištenje kreativnosti u poslovanju poduzeća <i>Matej Galić, Sandra Mrvica Mađarac, Mirjana Nedović</i>	122-127
17	Jesu li menadžeri spremni na promjene koje donosi Generacija Z ? <i>Matea Lulić, Anita Prelas Kovačević</i>	128-136
18	Pravni okvir zelene javne nabave kao čimbenika održivog razvoja <i>Ninoslav Gregurić-Bajza</i>	137-144
19	Online recenzije kao alat marketinške komunikacije <i>Nikolina Pavičić Rešetar, Ivan Ružić, Patricia Skender</i>	145-152
20	Očuvanje i interpretacija lokalnih jezičnih varijeteta kao cilj kulturne održivosti <i>Mateja Šporčić, Lana Domšić</i>	153-160
21	Kako izbjeći upadanje u zamku Greenwashinga <i>Jelena Benjak</i>	161-169
22	ESG postignuća u regionalnom kontekstu <i>Ana Cvetinović Vlahović, Majda Tafra-Vlahović</i>	170-176

Preservation and interpretation of local language varieties as a cultural sustainability goal

Očuvanje i interpretacija lokalnih jezičnih varijeteta kao cilj kulturne održivosti

Mateja Šporčić¹, Lana Domšić²

¹Veleučilište Baltazar Zaprešić (Vladimira Novaka 23, Zaprešić, Hrvatska), msporcic@bak.hr

²Veleučilište Baltazar Zaprešić (Vladimira Novaka 23, Zaprešić, Hrvatska), Ldomsic@bak.hr

Sažetak

Prema tradicionalnom gledištu, održivi se razvoj sastoji od društvene jednakosti, okolišne odgovornosti i ekonomske isplativosti, a kulturna se održivost najčešće poima kao dio društvene održivosti. Nedavna nastojanja pokušala su ustanoviti kulturnu održivost kao neovisno polje, a ne samo kao potporu ostalim održivim ciljevima, kao što su UN-ovi ciljevi društvene odgovornosti (2015). Ako se održivost opiše kao nastojanje da se "ispune potrebe sadašnjosti, a u isto vrijeme ne kompromitira mogućnost budućih generacija da ispune vlastite potrebe" i ako se kulturna održivost prepozna kao zasebna sastavnica, u obzir se moraju uzeti i kulturne potrebe. Na taj se način potreba zaštite kulturne baštine, u sve više globaliziranom svijetu, nameće nacionalnim vladama i lokalnim zajednicama. To se osobito odnosi na nematerijalnu kulturnu baštinu. Ovaj članak istražuje mogućnost sakupljanja, očuvanja i muzealizacije jezične baštine u specifičnoj lokalnoj zajednici. U prvom dijelu istraživanja dan je pregled međunarodnih primjera uspješnog predstavljanja i izlaganja jezika i jezičnih varijeteta kao nematerijalne kulturne baštine kako bi se identificirale najbolje prakse. Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske navodi 41 unos na popisu nematerijalne kulturne baštine u kategoriji "Usmena predaja, izričaji i govori". U drugom dijelu istraživanja za svaki unos na spomenutom popisu utvrđeni su nositelji i identificirane su lokalne zajednice (općine ili gradovi) koje se odnose na pojedino jezično kulturno dobro. Korištenjem metode analize sadržaja web-stranica njihovih turističkih zajednica nastojalo se utvrditi postoje li javno vidljive revitalizacijske aktivnosti koje doprinose očuvanju dobra, s osobitim osvrtom na muzejske aktivnosti. Analiza je pokazala da postoji manjak strategija interpretacije zaštićene jezične baštine odnosno da one, ako i postoje, nisu adekvatno komunicirane. Zaštita lokalnih jezičnih varijeteta u Republici Hrvatskoj može se postići s pomoću specifičnih strategija i taktika njihova izlaganja korištenjem tehnika interpretacije nematerijalne kulturne baštine u postojećim ili novim muzejskim prostorima. Na temelju istraživanja ponuđene su metode predstavljanja i izlaganja jezične baštine zaprešićkoga kraja. Takve bi inicijative mogle poboljšati turističku privlačnost područja, pospješiti očuvanje njegove nematerijalne kulturne baštine i poduprijeti kulturnu održivost lokalne zajednice.

Ključne riječi

kulturna održivost, interpretacija baštine, predstavljanje nematerijalne baštine, izložbe jezika

Abstract

Traditionally, sustainable development consists of social equity, environmental responsibility and economic viability, with cultural sustainability often seen as part of social sustainability. Recent efforts have aimed to establish cultural sustainability as an independent field, not merely a support for other sustainability goals, as the ones defined by UN's SDGs (2015). If one describes sustainability in terms of an endeavour to "meet the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs" and recognizes the cultural sustainability as well, then one must take cultural needs into consideration as well. Thus, the need to protect cultural heritage, in an ever

more globalized world, imposes itself on national governments and local communities. This especially applies to intangible cultural heritage. This paper explores the possibility of collecting, preservation and musealisation of linguistic heritage in a specific local community.

In the first part of the research, international examples of successful representation and exhibition of languages and language varieties as intangible cultural heritage were examined to identify best practices. Ministry of culture of the Republic of Croatia lists 41 entries on its list of intangible cultural heritage under "Oral tradition, utterances and local idioms". In the second part of the research, for each entry on the mentioned list, the holders were determined and the local communities (municipalities or cities) related to a particular linguistic cultural asset were identified. Using the method of content analysis of their tourist board websites, the study aimed to determine whether there are publicly visible revitalization activities, which contribute to the preservation of the asset, with special reference to museum activities. The analysis showed that there is a lack of strategies for the interpretation of protected linguistic cultural heritage, that is, if they exist, they are not adequately communicated. Protecting local language varieties in Croatia can be achieved through specific strategies and tactics for their exhibition, employing techniques of intangible heritage interpretation in existing or new museum facilities. Based on the research, methods for representing and exhibiting the linguistic heritage of the Zaprešić area were proposed. Such initiatives could enhance the tourism appeal of the area, improve the preservation of its intangible cultural heritage, and support the cultural sustainability of the local community.

Keywords

cultural sustainability, heritage interpretation, intangible heritage representation, language exhibitions

Uvod

Društveni, ekonomski i politički tradicionalno se promatraju kao tri glavna aspekta održivog razvoja. U posljednjih se nekoliko desetljeća javlja i kulturna održivost kao zaseban aspekt održivog razvoja, a ona naglašava nužnost očuvanja kulturne baštine radi zadovoljavanja kulturnih potreba budućih generacija. Parafrazirajući najpoznatiju definiciju održivog razvoja, može se reći da je održivi kulturni razvoj takav razvoj koji ispunjava potrebe sadašnjosti, a u isto vrijeme ne kompromitira mogućnost budućih generacija da ispune vlastite potrebe. U tom se kontekstu treba promatrati nužnost očuvanja kulturne baštine određene lokalne, regionalne ili nacionalne zajednice, a glavne institucije očuvanja kulturnih artefakata jesu knjižnice i muzeji (Loach, Rowley i Griffiths, 2017). U ovom se radu naglašava nužnost očuvanja nematerijalne kulturne baštine kao preduvjeta za održivi kulturni razvoj, i to upravo jezične baštine, odnosno jezičnih entiteta (jezika i idioma drugih razina – dijalekata, skupina govora, mjesnih govora, gradskih govora) te se na konkretnom primjeru predlaže muzealizacija jezične građe u svrhu ispunjavanja kulturnih potreba lokalne zajednice i pojačavanja turističke privlačnosti ciljanog područja.

Povijest upotrebe koncepta nematerijalne kulturne baštine seže još u poslijeratno razdoblje, a sam izraz "nematerijalna kulturna baština" formaliziran je na UNESCO-ovoj konferenciji u Meksiku 1982. Najsveobuhvatnija te danas relevantna definicija tog pojma može se datirati u 2003. godinu, kada je UNESCO usvojio Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. Naime, u toj Konvenciji (čl. 2.) nematerijalna se kulturna baština definira kao prakse, izrazi, znanja i vještine te s njima povezani instrumenti, predmeti, artefakti i kulturni prostori koje zajednice, grupe i pojedinci prepoznaju kao dio svoje baštine. Nematerijalna se kulturna baština, prenošena s generacije na generaciju, neprestano razvija kao odgovor na okoliš, interakciju s prirodom i povijest, pružajući osjećaj identiteta i kontinuiteta te promičući poštovanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti. Ona se manifestira u raznim područjima, što uključuje usmenu tradiciju, izvedbene umjetnosti, društvene prakse, rituale, znanja o prirodi i svemiru te tradicijsku izradu (UNESCO, 2003).

U fokusu ovog istraživanja bit će upravo jezični entiteti, odnosno lokalni jezični varijeteti kao jedna od

manifestacija tradicijske nematerijalne kulture. Na temelju unosa u Registar kulturnih dobara RH u kategoriji „Usmena predaja, izričaji i govori“ ispitat će se koji su to lokalni idiomi prepoznati kao vrijedni u kontekstu Republike Hrvatske te, u sljedećem koraku, jesu li i kako su korištene određene strategije kako bi se zaštićena kulturna dobra u toj kategoriji predstavila široj javnosti.

1. Jezici i ostale vrste idioma kao sastavnice nematerijalne kulturne baštine

Prema podacima sa stranice Ethnologue.com, danas su u svijetu prepoznata i koriste se 7.164 jezika¹. Najmanje su ugroženi institucionalizirani jezici, odnosno jezici vlasti, medija i školstva, a takvih je samo oko 7 % jezika u svijetu. Među njima je i hrvatski, kao službeni jezik u Republici Hrvatskoj, s ustavnim statusom. Stabilni su jezici oni koje uče i usvajaju sva djeca u nekoj zajednici, a njih je oko 49 %. Ugroženi su jezici oni koje roditelji više ne koriste u komunikaciji s djecom (odnosno, koriste neki drugi, dominantan jezik), a takvih je 44 % jezika u svijetu („Ethnologue.com“, bez dat.).

U Hrvatskoj se, osim hrvatskoga kao službenoga jezika RH, govori i niz manjinskih jezika, od kojih neki imaju službeni status u jedinicama lokalne samouprave u kojima broj pripadnika nacionalne manjine prelazi 33 % stanovništva (talijanski, srpski, mađarski, češki, slovački, rusinski) („Vlada Republike Hrvatske, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina“, bez dat.). Osim na tim već spomenutim jezicima, nastava se u RH (barem u jednoj školi) izvodi u cijelosti ili samo dijelom (model A, B, C) na albanskom, bošnjačkom, makedonskom, poljskom, ruskom, slovenskom, ukrajinskom i hebrejskom jeziku („Repozitorij nacionalnomanjinskih jezika u Hrvatskoj – RENA“, bez dat.). U Hrvatskoj se govore i jezici manjinskih zajednica koji za sada nemaju službeni status. Takvi su, primjerice, jezici židovske manjine (ladino i jidiš), jezici Roma u Hrvatskoj (romani čhib i bajaški) te istrorumunjski („vlaški“) i istroromanski („istriotski“) jezik (Lewis i Škiljan, 2022). Pri tome nacionalni identitet često nije istovjetan jezičnom identitetu – primjerice, govornici istrorumunjskoga uglavnom se nacionalno izjašnjavaju kao Hrvati, a govornici istroromanskoga i istromletačkoga kao Talijani te

¹ Valja napomenuti da je egzaktnost u procjeni broja jezika na svijetu vrlo teško postići s obzirom na to da lingvisti primjenjuju različite kriterije za razlikovanje među jezičnim jedinicama ranga jezika,

narječja, dijalekata i ostalih razina jezične klasifikacije. Drugim riječima, jezični entitet koji jedan lingvist prepoznaje kao zaseban jezik drugi lingvist može poimati samo kao varijetet (dijalekt) nekog jezika.

koriste talijanski kao službeni jezik u svojim jedinicama lokalne samouprave (*ibid.*).

Osim što ima bogatu manjinsku jezičnu baštinu, hrvatska kultura odlikuje se dugom tradicijom tropismenosti i višejezičnosti, složenom standardizacijom te kompleksnom slikom organskih idioma kojim se koriste govornici hrvatskoga u različitim regijama zemlje te u inozemstvu. Štokavsko, čakavsko i kajkavsko tradicionalno se u hrvatskoj filologiji opisuju kao tri glavna narječja, koja obuhvaćaju oko 25 dijalekata, brojne poddijalekte, skupine mjesnih govora te same mjesne govore. Velika dijalektna raznolikost posljedica je turbulentnih povijesnih prilika, feudalne razmrvljenosti te migracija uzrokovanih ratovima, a njome se hrvatski jezik ističe ne samo u slavističkom nego i u širem lingvističkom kontekstu.

U svrhu očuvanja i revitalizacije manjinskih jezičnih idioma te dijalekata hrvatskoga jezika u RH se provode brojni znanstveni projekti prikupljanja jezične građe, produkti kojih su najčešće opisi idioma, rječnici i gramatike. Osim takvih publikacija namijenjenih jezikoslovcima, strategije predstavljanja i interpretacije prikupljene građe namijenjene široj javnosti nisu brojne – mogu se spomenuti manifestacije Tjedan kajkavske kulture, Dani kajkavske riječi, Festival istromletačkog narječja (Buje), Festival istriotskog narječja (Šišan), Dani čakavske besede i dr. Muzealizacija jezične baštine nije zaživjela u RH, iako se u svijetu posljednja dva ili tri desetljeća javljaju i takve metode očuvanja nematerijalne jezične baštine.

2. Muzealizacija jezika i ostalih vrsta idioma

Unatoč pojačanom interesu za sve aspekte nematerijalne kulturne baštine u posljednjih 20 godina, muzealizacija, interpretacija i prezentacija jezične baštine do sada je bilo nedovoljno prepoznato i teorijski obrađeno područje. Muzejske institucije tek su nedavno počele promatrati jezik kao artefakt vrijedan sam po sebi. S obzirom na njihov usmeni i apstraktni karakter, jezici su posebno izazovni za fizičko izlaganje unutar muzejskih postava. Osnivanje specifičnih muzeja jezika, kao i uključivanje prezentacije jezične baštine u postojeće muzejske postave, recentni je fenomen kraja 20. i početka 21. stoljeća, a proučavanju te teme značajno je doprinijela nedavno objavljena knjiga *Museums of Language and the Display of Intangible Cultural Heritage* (Sönmez i sur., 2021), koja sadrži studije slučaja muzeja jezika širom svijeta. Fokusira se na tri vrste muzeja: muzeje pojedinih jezika, muzeje jezičnih grupa i muzeje pisma. Opisujući povijest, misiju i načine izlaganja pojedinih

muzeja, u knjizi je prikazana važna uloga koju nematerijalna baština može i treba imati u muzejima (Sönmez i sur., 2021). U Hrvatskoj se temom muzealizacije jezika bavila Irena Kolbas (2011), na nivou kreiranja teorijskog i metodološkog okvira za dokumentiranje ugroženih jezika.

Većinu jezičnih muzeja danas karakteriziraju interaktivni, lingvistički utemeljeni izložci koji odražavaju spoj materijalnog i nematerijalnog kroz prisutnost starih rukopisa, videodokumentacije i multimedijskih igara. Primjerice, prikazuje se raznolikost jezika u geografskom prostoru kroz karte, interaktivni softver te audio i videozapise, što omogućuje posjetiteljima da iskuse raznolikost glasova i oblika dijalekata. Da bi se to postiglo, potrebno je redovito održavati i ažurirati tehnologiju, a zbirke muzeja posvećenog živom jeziku treba kontinuirano dopunjavati (Sönmez i sur., 2021).

Danas postoji oko 70 muzeja jezika u svijetu, koji imaju različite izvore, sadržaje, vizije i misije. Šest ih je posvećeno jezicima općenito, gotovo polovica pojedinom jeziku ili skupini jezika, petnaest pismu, jedanaest pojedincima značajnim za književnu ili jezičnu povijest svojih zemalja, tri digitalnim muzejima, a devet projekata je u nastajanju (Sönmez i sur., 2021). Većina muzeja posvećenih pojedinačnim jezicima smještena je u Europi, pri čemu su jedni posvećeni manjinskim ili ugroženim jezicima i kulturama, a drugi nacionalnim jezicima sa širom jezičnom zajednicom. Izvan Europe, jedan od najstarijih muzeja jezika jest muzej afrikaansa (1975.) u Paarlau u Južnoafričkoj Republici. Muzeji živih manjinskih jezika često nastoje obnoviti jezike koji su potisnuti ili zaboravljeni zbog kulturnih promjena ili kolonijalnih i diktatorskih režima te tako predstavljaju izravne oblike jezičnog aktivizma, potvrđuju važnost manjinskih jezika i potiču njihovu upotrebu. Ovdje se mogu spomenuti paragvajski *Ateneo de Lengua y Cultura Guaraní*, koji ima za cilj očuvanje jezika guaraní, ili muzej irskog jezika *Cultúrlann McAdam ó Fiaich* sa sjedištem u Belfastu (Sönmez i sur., 2021).

3. Zaštita jezika i drugih vrsta idioma kao artefakata nematerijalne kulturne baštine

Najvišu razinu institucionalne zaštite nematerijalne kulturne baštine u RH svakako predstavlja uvrštenje određenog kulturnog dobra na UNESCO-ov *Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva*, na koji je upisano 19 artefakata nematerijalne kulturne baštine. Na tom se popisu nalaze tradicijske vještine i obrti (7 unosa),

tradicionalni glazbeni i plesni oblici (5 unosa), vjerske i svjetovne manifestacije (6 unosa) te mediteranska prehrana („Republika Hrvatska, Ministarstvo kulture i medija“, bez dat.). Na UNESCO-ov *Popis nematerijalne kulturne baštine* kojoj je potrebna hitna zaštita upisan je glazbeni izričaj *ojkanje* (*ibid.*).

Kao što je vidljivo iz gore navedenog popisa, jezične i govorne pojave ne upisuju se na UNESCO-ove popise zaštićene kulturne baštine, ali Republika Hrvatska omogućuje njihov upis u *Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*. Taj *Registar*, uz razne kategorije materijalne kulturne baštine, omogućuje i upis nematerijalne kulturne baštine, i to u potkategorijama *Izvedbene umjetnosti, Običaji, obredi i svečanosti, Znanje i vještine, Tradicijski obrti* te *Usmena predaja, izričaji i govor*. Od 41 unosa u potonjoj potkategoriji jednom je unosu dodijeljen status dobra od lokalnog značenja (*Toponim Čingi-lingi Čarda*), a ostala imaju status zaštićenih kulturnih dobara („Republika Hrvatska, Ministarstvo kulture i medija“, bez dat.). U *Tablici 1* donosimo popis zaštićenih kulturnih dobara, koji smo dopunili podacima o lokaciji na koju se dobro odnosi (ako to nije bilo jasno iz samog imena pod kojim je dobro uvršteno na popis) te opisom svakog pojedinog dobra.

TABLICA 1. ZAŠTIĆENA KULTURNA DOBRA UVRŠTENI U REGISTAR KULTURNIH DOBARA RH U POTKATEGORIJI „USMENA PREDAJA, IZRIČAJI I GOVORI“

Rbr.	Naziv kulturnog dobra	Opis
1	Svetomarska mikrotoponimija (Sveta Marija, Međimurje)	toponimija
2	Bednjanski govor	mjesni govor (skupina govora)
3	Govor Huma na Sutli	mjesni govor
4	Legenda o picokima (Đurđevac)	usmena predaja
5	Istrorumunjski govori (Žejane)	jezik
6	Žminjski govor	mjesni govor
7	Govor posavskoga sela Siče	mjesni govor
8	Kajkavski donjosutlanski (ikavski) dijalekt	dijalekt
9	Govor otoka Suska	mjesni govor
10	Govor i toponimija sela Vidonje	mjesni govor i toponimija
11	Govor Starih Perkovaca	mjesni govor
12	Govor zadarskih Arbanasa (Arbanaški govor)	mjesni govor (albanski)
13	Grobnička čakavština	skupina govora
14	Dubrovački govor	gradski govor
15	Splitski govor (splitska čakavština)	gradski govor
16	Umijeće čitanja, pisanja i tiskanja glagoljice	pismo
17	Predaja o Veroniki Desinićkoj (Desinić i Hum Košnički)	usmena predaja

18	Čabarski govori	skupina govora
19	Štrigovska skupina govora	skupina govora
20	Govor Dubravice	mjesni govor
21	Turopoljski dijalekt	dijalekt
22	Govori milnarskoga područja (Hvar)	skupina govora
23	Kotoripska skupina govora	skupina govora
24	Šoltanski čakavski govori	skupina govora
25	Cokavski govori otoka Visa	skupina govora
26	Gacki čakavski govori s područja Otočca	skupina govora
27	Tradicija esperanta u Hrvatskoj	jezik (esperanto)
28	Labinska skupina govora	skupina govora
29	Zlatna formula hrvatskoga jezika ča-kaj-što	specifičnost hrvatskog jezika
30	Konavoska svadbena zdravica	izričaj
31	Ikavski govori lovinačkog kraja (Lovinac, Lika)	skupina govora
32	Govor Draganića	mjesni govor
33	Istromletačko narječje	dijalekt (talijanski)
34	Bunjevački govori	dijalekt
35	Novigradski govor s očuvanom čakavskom akcentuacijom	mjesni govor
36	Predaja o kamenim svatovima (Jablanovec)	usmena predaja
37	Istriotski govori	jezik
38	Umijeće čitanja, pisanja i tiskanja poljičice	pismo
39	Predaja o Đulinom ponoru – Zulejka (Karlovac)	usmena predaja
40	Govor Blata na Korčuli	mjesni govor

Izvor: izrada autora prema <https://registar.kulturnadobra.hr/#/>

Kao što je vidljivo iz *Tablice 1*, najveći broj zaštićenih dobara u potkategoriji „Usmena predaja, izričaji i govori“ odnosi se na neku od razina organskih idioma (mjesni govor, gradski govor, skupina govora, dijalekt, jezik), četiri se odnose na usmene predaje, dva na toponimiju (imena zemljopisnih pojava), dva na pismo (glagoljica i hrvatska cirilica – „poljičica“), jedno dobro može se opisati kao „izričaj“, a jedno kao specifičnost hrvatskog jezika i kulture (tronarječnost).

4. Muzealizacija jezika i drugih vrsta idioma u Republici Hrvatskoj

U sljedećoj fazi istraživanja istraženo je koje su strategije očuvanja, revitalizacije i prezentacije zaštićenih idioma korištene u lokalnim zajednicama na koje se pojedini unosi u *Registar* odnose.

4.1. Metodologija istraživanja

Kako bi se utvrdilo jesu li i koje su revitalizacijske aktivnosti poduzete za očuvanje i interpretaciju zaštićenih jezičnih kulturnih dobara, provedena je

analiza sadržaja *web*-stranica turističkih zajednica na čijem se području koristi ili na kojem je nastalo pojedino jezično kulturno dobro u dijelu *Registra kulturnih dobara RH* koji se odnosi na usmenu predaju, izričaje i govore, predstavljenom u *Tablici 1*.

U prvom koraku za svaki je unos iz *Tablice 1* identificiran smještaj kulturnog dobra s pomoću tražilice Ministarstva kulture i medija RH („Republika Hrvatska, Ministarstvo kulture i medija“, bez dat.). Pri tome je utvrđeno da su pojedina dobra smještena na jednoj lokaciji (primjerice, „Govor Starih Perkovaca“ odnosi se samo na naselje Stari Perkovci), dok su druga smještena na više lokacija (primjerice, „Umijeće čitanja, pisanja i tiskanja poljičice“ odnosi se na sedam jedinica lokalne samouprave – gradove Omiš, Split i Trilj te općine Dugi Rat, Podstrana, Šestanovac i Dugopolje).

U sljedećem koraku analizirane su *web*-stranice turističkih zajednica koje se odnose na lokacije utvrđene u prethodnom koraku. Nadležnost turističkih zajednica za jedinicu lokalne ili područne samouprave u kojem je smješteno pojedino zaštićeno jezično dobro provjerena je u *Upisniku turističkih zajednica* („Republika Hrvatska, Ministarstvo turizma i sporta“, 28. 10. 2024.). U slučajevima kada je riječ o udruženim turističkim zajednicama nadležnost je provjerena *Popisom turističkih zajednica područja (formalno udruženih)* („Republika Hrvatska, Ministarstvo turizma i sporta“, 20. 8. 2024.). *Web*-stranice identificiranih turističkih zajednica potom su pretraživane prema ključnim riječima koje se odnose na pojedino zaštićeno jezično dobro.

4.2. Rezultati i rasprava

Zaključak je tog istraživanja da su malobrojne turističke zajednice koje uopće upoznaju zainteresirane posjetitelje s time da je na ciljanu području registrirano određeno jezično kulturno dobro. One koje to čine, najčešće samo izvješćuju o tome da je proveden određeni postupak zaštite te da je lokalnom idiomu ili predaji dodijeljen status nematerijalnog kulturnog dobra. Primjerice, na *web*-stranicama Turističke zajednice Meridiana Slavonica (u koju su formalno udružene Općina Nova Kapela, u kojoj se nalazi i mjesto Siče sa svojim zaštićenim mjesnim govorom, Općina Oriovac i Općina Brodski Stupnik) navodi se da je „čuvanje dijalekata poput sičanskog itekako (...) važno i za razvoj turizma jer se njegovom interpretacijom turistima može približiti povijest i kultura mještana naselja Siča“ („Meridiana Slavonica“, 2023). Međutim, izostaje podatak o tome jesu li sadržaji vezani za sičanski govor dostupni zainteresiranim posjetiteljima Općine.

Nešto je bolja situacija turističke utilizacije s dobrima koja se mogu opisati kao lokalne predaje, odnosno koja imaju narativnu strukturu, jer takva dobra omogućuju da ih se na zanimljiv način uprizori. Primjer takvog dobra jest „Predaja o Veroniki Desiničkoj“, koja je predstavljena kroz Veronikafest u Općini Desinić i tematsku izložbu u Dvoru Veliki Tabor („TZP Kumrovec, Desinić, Zagorska Sela“, 30. 8. 2024.).

Iako postoji svjesnost o snažnoj potrebi interpretacije zaštićenih jezičnih dobara, primjeri muzejske prezentacije samih idioma iznimno su rijetki, iako bi etnografski muzeji i muzeji kulturne povijesti mogli biti odgovarajući konteksti u kojima će se predstaviti i lokalni govori kao segment nematerijalne kulturne baštine. Pozitivan je primjer takvog tretmana jezične baštine Ekomuzej „Vlaški puti“, koji se sastoji od interpretacijskog centra sa sjedištem u Šušnjevici (Općina Kršan, Istarska županija), triju tematskih staza koje omogućuju upoznavanje lokalne povijesti i važnih lokaliteta, te medijateke, u kojoj se može „pretraživati građu na vlaškom i žejanskom jeziku te digitalizirane publikacije o jeziku i jezičnoj zajednici, kao i publikacije sa zavičajnom tematikom“. Vlaški (istrorumunjski) jezik ujedno je i službeni jezik ekomuzeja („Ekomuzej Vlaški puti“, bez dat.). Vrijednosti ovog muzeja svjesna je i lokalna turistička zajednica, koja ga uvrštava na svoj popis kulturnih atrakcija („Turistička zajednica Općine Kršan“, bez dat.).

Osim kroz stalne postavne, muzejske institucije mogu predstaviti jezičnu baštinu svojeg kraja i kroz format prigodnih izložbi. Primjer takve izložbe jest izložba o nematerijalnoj baštini Međimurja održana u Muzeju Međimurja Čakovec (prosinac 2017. – siječanj 2018.), u sklopu koje su zaštićeni govori Međimurja (štrigovska i kotoripska skupina govora) te svatomarska toponimija predstavljeni na fonološkoj, morfološkoj i leksičkoj razini (Šprajc, 2020). O toj izložbi izvještava i nadležna turistička zajednica („Turistička zajednica Međimurske županije“, 2022).

Sve u svemu, najčešće korištene tehnike očuvanja zaštićenih jezičnih kulturnih dobara jesu pokušaji revitalizacije zavičajnih idioma kroz sadržaje zavičajne nastave uglavnom u osnovnim školama, zatim održavanje raznih radionica namijenjenih djeci, održavanje povremenih manifestacija posvećenih određenom idiomu ili jezičnoj pojavi te izdavanje neperiodičkih publikacija monografskog tipa. Većina tih aktivnosti namijenjena je dionicima samih lokalnih zajednica, dok su nastojanja predstavljanja zaštićenih jezičnih dobara široj zainteresiranoj javnosti vrlo sporadična. Pokušaji interpretacije i prezentacije jezične baštine u muzejskim institucijama omogućili bi i turističku utilizaciju jer je upravo kulturni turizam referentni okvir koji omogućuje ostvarenje mogućnosti

revitalizacije i valorizacije zaštićenih jezičnih dobara (Bešker, 2023: 36).

5. Mogućnosti muzejskog predstavljanja idioma zaprešićkog kraja

Zaprešićki je kraj mjesto s bogatom jezičnom baštinom, iako za sada ona nije prepoznata niti valorizirana kao segment kulturne povijesti predstavljen u muzejskom kontekstu. Na području današnje Općine Zaprešić i danas se govore (iako je u pojedinim naseljima sve teže pronaći izvorne govornike) čak četiri različita kajkavska tipa – donjosutlanski dijalekt u Zaprešiću i Šibicama, govori bistranskog tipa u Jablanovcu i Ivancu, govori pušćanskog tipa u Pojatnu, Kupljenovu i Kupljenskom Hruševcu, dok je govor Merenja srodan govorima Luke te jugozapadnog dijela Krapinsko-zagorske županije.

Zaprešić, kao regionalno urbano središte, mjesto je zadovoljavanja obrazovnih, zdravstvenih i upravnih potreba stanovništva okolnih općina Brdovec, Marija Gorica, Pušća, Dubravica, Luka, Bistra i Jakovlje. Zaprešićki kraj, definiran u tom širem smislu, objedinjava cijeli sjeverozapadni dio Zagrebačke županije omeđen Sutlom na zapadu, Savom na jugu te Zagrebačkom gorom na istoku te postaje stjecište još veće jezične raznolikosti.

Bogatstvo dijalekata i mjesnih govora produkt je bogate i složene kulturne povijesti zaprešićkog kraja, no od druge polovice 20. stoljeća Zaprešić je i prostor velikog doseljavanja, što dovodi do ubrzanog gubljenja autohtonih govora, koji se danas sve rjeđe mogu čuti u javnim prostorima te se povlače u ruralna područja preživljavajući isključivo unutar obitelji i među starijim stanovništvom. Budući da je jezični identitet najdublje povezan s kulturnim identitetom, pridavanje vrijednosti lokalnim idiomima, njihova dokumentacija i odgovarajuća muzejska interpretacija pozitivno bi utjecali na jačanje kulturnog identiteta, osjećaj vrijednosti i pripadnosti autohtonog lokalnog stanovništva te zadovoljavanje kulturnih potreba cijele lokalne zajednice.

Muzejskom predstavljanju govora zaprešićkog kraja može i ne mora prethoditi i upis u Registar kulturnih dobara RH. U taj Registar već jesu upisani kajkavski donjosutlanski (ikavski) dijalekt (lociran u općinama Brdovec, Marija Gorica, Pušća i Dubravica, ali relevantan i za pojedina naselja u sastavu Grada Zaprešića) te Legenda o kamenim svatovima (locirana u Jablanovcu).

Suvremena tehnologija i moderan, interaktivan pristup muzealizaciji mogu učiniti dokumentarnu građu, nastalu kao produkt jezikoslovnog rada na

dokumentiranju i opisu govora, dostupnom široj javnosti, prvenstveno lokalnoj zajednici, ali i potencijalnim posjetiteljima zainteresiranima za povijest i kulturu ciljanog područja. U tome mogu poslužiti primjeri dobre prakse iz inozemstva. Primjerice, etnografski sadržaji (običaji, poljoprivredna proizvodnja, stanovanje, proizvodnja tekstila i odjevnih predmeta, religija...) te lokalna usmena predaja mogu biti posredovani na lokalnom idiomu (korištenjem lokalnih kazivača) uz mogućnost slušanja zvučnog zapisa kazivanja te praćenja prijevoda na hrvatski jezični standard te engleski kao jezik međunarodne komunikacije. Takve tehnike prezentacije kulturne baštine ujedno bi predstavljale i samu kulturnu baštinu, ali i omogućavale izravan, smislen kontakt s jezičnom baštinom. Druga mogućnost koja se otvara primjenom suvremene multimedijske tehnologije jesu interaktivne karte ciljanog područja, koje bi omogućavale posjetiteljima da slušaju usporedne primjere oblika i izgovora pojedinog leksema u različitim mjesnim govorima. Preduvjet za sve opisane tehnike muzejske interpretacije idioma jest postojanje dokumentacijske podloge u obliku audio i videosnimki ciljanih govora. One se mogu dobiti od jezikoslovaca koji su već radili na ciljanom području, a mogu se i dodatno izraditi nove snimke ciljano za potrebe dokumentacije i muzealizacije.

Zaključak

Održivi kulturni razvoj lokalnih zajednica moguće je postići prepoznavanjem, valorizacijom i interpretacijom lokalne materijalne, ali i nematerijalne kulturne baštine. Jedna od najvažnijih sastavnica nematerijalne baštine jest jezična baština jer je upravo jezik jedan od najjačih nositelja identiteta. Hrvatski kulturni prostor obilježen je lingvističkom kompleksnošću, koja predstavlja veliku kulturnu vrijednost. U ovom se istraživanju pokazalo da hrvatski dijalekti, govori, kao i brojni manjinski jezici, nisu dovoljno muzejski predstavljeni, iako u tom segmentu postoji velik potencijal zahvaljujući mogućnostima koje sa sobom donose moderne informacijske i komunikacijske tehnologije te multimedijski i interaktivni pristupi muzejskim eksponatima. Oni omogućuju interpretaciju ne samo pisanih jezičnih spomenika nego i usmenih, i to tako što posjetitelji mogu i čuti autohtone idiome u njihovu originalnom kontekstu (primjerice, posredovanjem etnografskih i lokalno značajnih sadržaja). U radu se naglašava mogućnost dokumentacije i muzealizacije lokalnih idioma na primjeru govora Zaprešića odnosno zaprešićkog kraja. Takav sustavan pristup očuvanju jezične baštine svakako bi doprinio osjećaju

zajedničkog identiteta i kontinuiteta lokalne zajednice te otvorio mogućnosti i turističkog korištenja dokumentiranih i prezentiranih kulturnih sadržaja.

Literatura

- [1] Buble, M. (2006): Menadžment. Split: Ekonomski fakultet
- [2] Blažević, Z., Bosnić, I. (2009): Ruralni turizam u općini Pitomača. U: Bedeković, V. (ur) Zbornik radova Visoke škole za menadžment u turizmu i informatici. Virovitica: Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici (str. 157-166)
- [3] Heđi, I., Jukić, O. (2010): Informacijski sustav za samostalno kreiranje turističkih aranžmana. In: Lučić, B., Jojić, R., Šarenac, M. (eds.) ICTE 2010 International conference on tourism and environment. Sarajevo: IUPNB (pp 159-164)
- [4] Jukić, O., Špoljarić, M. (2010): Uvod u građu računala. Virovitica: Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici
- [5] Raletić, S., Janjušić, D., Garača, N., (2013): *Metode za mjerenje različitih oblika promocije preko interneta. Praktični menadžment* Vol IV br. 1 (33-42)
- [6] Schiller, B.R. (2006): The Micro Economy today. New York: McGraw-Hill/Irwin
- [7] Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja, NN 122/03
- [8] Poslovni dnevnik, <http://www.poslovni.hr/> (20.05.2018.)